

rio filosofijoje. Būties ir sąmonės priešpriešinimą E. Heidegeris laikė Vakarų filosofinėje tradicijoje įvykusios būties užmaršties padarinium. Pranešėjas priėjo išvadą, kad klasikinės filosofijos būties ir mąstymo antinomiją M. Heidegeris bandė nugalėti, operuodamas paradoksalia „imanentinio transcendentu“, aprašomo kaip „ekstazė“, „šuo-lis“, „grynas matymas“, samprata.

A. *Sverdiolas* (FSTI) nagrinėjo meno patirties analizę hermeneutinėje filosofijoje. Vėlyvojo kūrybos laikotarpio M. Heidegeris reikalavo atsisakyti subjekto-objekto schemas suvokiant meno kūrinį. H. G. Gadameris išvystė šią idėją, estetinės distancijos koncepcijoms priešpriešindamas meno suvokimo, kaip totalinės žmogiškosios patirties momento, sampratą. Vis dėlto, pranešėjo nuomone, ši koncepcija buvo nepakankama, kad įvykdytų jai iškeltą uždavinį — nugalėti būties ir mąstymo bedugnę naujųjų laikų filosofijoje.

M. *Kulė* (Ryga) nagrinėjo savimonės problemą klasikinėje racionalistinėje ir hermeneutinėje filosofijoje. R. Dekartui esminis savimonės bruožas buvo josios betarpiškoji duotybė. Posūkį prie šiuolaikinio klausimo iškėlimo reiškianti Z. Froido tezė: „Kas aš esu — yra tiek pat problematiška, kaip ir apodiktiška, jog aš esu“. Hermeneutika aiškumui ir akivaizdumui iškėlia interpretaciją — esminių savimonės momentu tampa kalba, istorija, kultūra kaip nešėja prasmų, per kurių interpretaciją tik ir galima savi-refleksija.

T. *Klimenkova* (Maskva) nagrinėjo prancūzų hermeneutinės fenomenologijos kūrėjo P. Rikioro sąmonės ir kalbos (visų pirma — simbolinės) sampratą. Būdingiausiu simbolinės kalbos bruožu tenka laikyti „prasmės perteklių“, t. y. principinį daugiaprasmiškumą, nesuvedamumą į loginius konceptus. Simbolinės kalbos supratimui turi būti sukurta specialii dvilypės prasmės logika — hermeneutinės procedūros — iš kurių, pranešėjo nuomone, P. Rikioras teikiąs prioritetą psichoanalizės metodams.

A. *Degutis* (FSTI) teigė, jog sąmonės intencionalumo kaip nukreiptumo aiškinimas iškėlia nenugalimus sunkumus. Analitinėje filosofijoje intencionalumas traktuojamas

kaip specifinė (funkcinė) materialių objektų savybė ir aiškinamas tais pačiais principais kaip semantinės savybės, neimplikuojančios jokios nematerialistinės ontologijos. Pranešėjo nuomone, tai leidžia išvengti platonizmo, dualizmo, taip pat sąmonės procesų tapatinimo su jų neurofiziologiniais substratais.

E. *Buceniece* (Ryga) nagrinėjo T. Adorno „įdaiktintos“ (ideologinės) sąmonės koncepciją.

Frankfurto mokyklos atstovas siekė išryškinti ideologijos sąveiką su visuomene tikrove. Tačiau faktiškai jis redukavo K. Markso visuomeninių ryšių, kaip daugialypės diferencijuotos sistemos, supratimą į elementarų „ideologijos“ ir „buržuazijos“ atitikimą. Tai nulėmė abstrakčiai negatyvų T. Adorno požiūrį į ideologiją ir paliko už jo pateikiamos analizės ribų mokslinę ideologijos sampratą.

Po pranešimų vyko diskusijos. Apibendrinama konferencijos darba, prof. N. Motrošilova teigiamai įvertino jos probleminių vientisumą bei teorinį ir idėjinį lygį. Konferencija padėjo užmezgti ryšius tarp įvairių šalies mokslinių įstaigų. Jos medžiaga išspausdinta.

A. *Sverdiolas*

NAUJOS DISERTACIJOS

J. SASNAUSKIENĖ

Marksistinės estetinio auklėjimo teorijos metodologinių principų formavimosi socialinės-istorinės prielaidos¹.

Komunistinės visuomenės kūrimas susijęs su visapusiškai ir harmoningai išsivysčiusios asmenybės formavimusi. Čia svarbią vietą užima estetinis asmenybės auklėjimas. Todėl neatsitiktinai estetiniam auklėjimui daug dėmesio skiria tarybiniai filosofai, estetikai, pedagogai, psichologai.

J. Sasnauskienės disertacijoje sprendžiamas estetinio auklėjimo ryšys su visuomene, jos socialiniais santykiais bei pagrindinėmis kultūros ypatybėmis skirtingais visuomenės istoriniais etapais. Kaip pažymėjo oficialūs oponentai prof. J. Minkevičius ir

¹ Filosofijos kandidato laipsnio disertacija, apginta 1981 m. sausio 13 d. VVU filosofijos mokslo laipsnių teikimo specializuotos tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas — filios. kand., doc. K. *Stoškus*. Oficialieji oponentai: dr. prof. J. *Minkevičius* ir filios. kand. doc. J. *Mureika*.

doc. J. Mureika, tokia tema yra originali, aktuali, ir realizuota ji aukštu lygiu.

Istoriškumo principu disertantė apima tris skirtingus, bet tarpusavyje glaudžiai susijusius, auklėjimo aspektus: pirmą, auklėjimą meno priemonėmis, t. y. meno panaudojimą pedagoginiams ir kitiems tikslams (doroviniam, politiniam, ateistiniam auklėjimui), antrą — meninį auklėjimą, skirtą ugdyti asmenybės meninei kultūrai, jos meniniam skoniui, sugebėjimui suvokti meno kūrinius, taigi ir asmenybės kūrybinėms galimybėms; trečią — estetinį auklėjimą, kuris apima asmenybės estetiškos kultūros formavimąsi ir jos realizaciją estetiniame poreikyje.

Disertacijoje trys skyriai: pirmieji du skirti estetinio auklėjimo teorijų metodologinių pagrindų analizei ikisocialistinės visuomenės, o trečiajame analizuojami estetinio auklėjimo problematikos metodologiniai pagrindai socialistinėje visuomenėje.

Pirmajame disertacijos skyriuje taip pat apžvelgiamos ir tiriamos antikos bei viduramžių estetinio auklėjimo idėjos. Analizuojant Platono ir Aristotelio teorines pažiūras, taip pat trumpai apžvelgiant epikūričių, stoikų ir skeptikų teiginius, parodoma, kad klasikinių senovės graikų kultūros periodu susiformavo esminės meninio auklėjimo idėjos. Kadangi toje epochoje, kaip parodo disertantė, menas buvo labai glaudžiai susijęs su įvairiomis žmonių veiklos formomis, tai tada dar nebuvo objektyvių sąlygų estetiniam auklėjimui susiformuoti kaip atskirai disciplinai, nes estetiškos vertybės, jų specifika nebuvo suvokiama. Todėl estetinis auklėjimas dar nebuvo tapęs savarankiška auklėjimo sritimi.

Nagrinėjama estetinio auklėjimo problematiką viduramžiais, disertantė analizavo Augustino, Tomo Akviniečio, Bazilijaus ir kitų mąstytojų idėjas. Jos manymu, šiuo laikotarpiu estetinio auklėjimo srityje buvo keliama ir naujų idėjų, aiškinamas estetinis suvokimas ir jo formavimasis. Tačiau ir šiuo periodu dar nebuvo griežtai skiriamas meninis auklėjimas nuo estetinio. Viduramžiais pagrindiniai meninio auklėjimo uždaviniai buvo pajungti religijai. Kadangi religinės idėjos buvo apėmusios visus socialinius sluoksnius ir visas sritis, tai meninis religinis auklėjimas buvo skiriamas visiems viduramžių visuomenės sluoksniams.

Antrajame disertacijos skyriuje analizuojamas estetinio auklėjimo teorijų ir jų metodologinių principų formavimasis nuo Renesanso iki monopolistinio kapitalizmo atsi-

radimo laikų. Parodoma naujų socialinių sąlygų kaita ir reikšmė asmenybės formavimuisi, jų padariniai meniniam auklėjimui ir meno teorijoms. Pažymima, kad šioje epochoje estetinio auklėjimo teorijose metodologiniu požiūriu jokių ypatingų poslinkių neįvyko. Kokybiniai pokyčiai estetinio auklėjimo metodologijoje atsiranda švietėjų estetikoje. Disertacijoje parodoma, kad švietėjai jau bandė apibrėžti estetinį jausmą, skonį, atskirti estetinį suvokimą nuo tiesos ir moralinių vertinimų. Šiuos poslinkius sąlygojusi kapitalistinio gamybos būdo raida ir dėl šios raidos atsiradęs visuomeninis darbo pasidalijimas. Meninė kūryba atsiskiria nuo kitų veiklos sričių. Kadangi tos epochos meną, kaip santykiškai savarankišką sritį, išsamiausiai analizavo I. Kantas ir F. Šileris, tai disertantė šių mąstytojų estetinėms pažiūroms skiria daugiausia dėmesio. I. Kantas parodomas kaip filosofinės estetikos pradininkas, nes jis pirmasis argumentuotai įrodė estetiškumo specifiškumą, jo autonominę vertę. Disertacijoje atskleidžiama ir F. Šilerio, kaip estetinio auklėjimo teorijos kūrėjo, vaidmuo ir įtaka estetinio auklėjimo idėjų plėtotėi.

Analizuodama šių mąstytojų estetines pažiūras, disertantė laikosi tų marksistinės estetikos koncepcijų, kuriose I. Kanto estetika vertinama kaip žmogaus kūrybinės galios teigimas. Todėl ji nepritaria tiems autoriams, kurie I. Kantą laiko formalistinės estetikos pagrindėju. F. Šilerio estetinio auklėjimo teorijoje ryškiai atsispindintys besiformuojančios buržuazinės visuomenės dvasinės kultūros prieštaravimas. Todėl jo teorija paaiškina meną kaip savarankišką žaidybinę kultūros reiškinį, bet tuo pačiu — menas jam yra vienintelė priemonė, padedanti įveikti žmogaus susidvejinimą.

Aiškindama kapitalistinės visuomenės perėjimą į monopolistinę, disertantė parodo, jog neatsitiktinai tuo laikotarpiu atsiranda dvilypė kultūra — „masinė“ ir „elitarinė“ — kultūra. Konstatuojama, jog šio sudvejinimo pagrindimui sukuriama įvairios „elitarinio“ meno traktavimo koncepcijos, kuriose bandoma motyvuoti menininko išskirtinumą, atitrūkimą nuo liaudies, o meno — nuo visuomenės. Kartu išpopuliarinamos ir utopinės meno sampratos koncepcijos, kuriose stengiamasi į meną žiūrėti kaip į pagrindinę priemonę socialiniam visuomenės gyvenimui pakeisti.

Paskutinysis disertacijos skyrius skirtas estetinio auklėjimo problematikai marksis-

tinėje metodologijoje. Čia analizuojamos estetinio auklėjimo teorijų socialistinėje kultūroje socialinės-istorinės ir teorinės prielaidos. Remdamasi K. Marksu ir G. Plechanovu, disertantė įrodo, kad estetiškas santykis su tikrove atsiranda tada, kai žmogus gali atsiriboti nuo utilitarinių poreikių, kai jo tiesioginė veikla neatsiejama nuo jo kūrybinių galių. Todėl autorė materialistinę estetinio auklėjimo teoriją organiškai ir susieja su marksistine žmogaus samprata. Disertacijoje taip pat komentuojamos tos marksistinės estetikos koncepcijos, kuriose analizuojamos estetinio auklėjimo teorijų ir žmogaus estetinio santykio su tikrove vieningumas. Atstovaudama aksiologinei koncepcijai, autorė nesutinka su A. Burovu, N. Arinina ir kitais estetikais, kurie estetinį žmogaus santykį su tikrove grindžia pažintine veikla. Disertacijoje parodoma, jog estetinio auklėjimo procesas yra dialektinė vienybė auklėjimo ir saviuoklos prasme ir tuo jis praturtina asmenybės dvasinę kultūrą, didina jos kūrybinį aktyvumą. Disertacijoje nuosekliai laikomasi pažiūros, jog estetinio auklėjimo autonomija ir specifika vaidins vis didesnį vaidmenį naujo žmogaus komunistinio auklėjimo sistemoje.

S. Baležentienė
G. M. Padolskienė

2. JACKUNAS

Meno pažintinės funkcijos gnoseologinė analizė¹

Estetikos istorija rodo, kad meno problemoms buvo skiriama ypač daug dėmesio. Marksistinėje estetikoje pastaraisiais dešimtmeciais ypač pagausėjo įdomių ir turiningų darbų apie meno pažintinę funkciją: ar ji yra imanentinė meno funkcija, koks jos vaidmuo kitų funkcijų atžvilgiu, kuo skiriasi pažinimas mene ir moksle ir t. t. Galima sakyti, kad tokios teorinės diskusijos atspindi reikšmingus šiuolaikinio estetikos mokslo pokyčius ir yra susijusios su kai kuriomis meno intelektualėjimo tendencijomis. Daugelis klausimų, pavyzdžiui, kaip tiesa yra įprasminama mene, kokį vaidmenį atlieka suvokėjas „meninio pažinimo“ rezul-

tatų komunikacijos procese, kur glūdi pažintinės meno funkcijos savitumas ir t. t., dar nėra pakankamai nuodugniai išnagrinėti.

Todėl Z. Jackūno disertacija „Meno pažintinės funkcijos gnoseologinė analizė“ tebėra labai aktuali. Mat joje nagrinėjami menčiau nušviesti estetikos teorijos klausimai. Disertacijos aktualumą sąlygoja ir tai, kad jos tema priklauso vadinamajai filosofijos mokslų sankryžai. Ne tik estetika, bet ir pažinimo teorija, logika, kūrybos psichologija gilinasi į atskirus šios problemos aspektus. Be to, disertacijoje tyrinėjami ne kokie konkretūs estetiški objektai, o įvairios teorijos bei metodai, ir tai daroma su dideliu dalyko išmanymu. Todėl disertacija vertintina kaip turinti neabejotiną metodologinę reikšmę.

Apie autoriaus teorinį brandumą byloja ir problemos formulavimas, disertacijos tikslų apibūdinimas bei nuoseklus loginis jų siekimo būdas. Z. Jackūnui buvo svarbu parodyti pažinimo rezultatų ir tiesos išraiškos būdų savitumą mene, apibrėžti pažintinės meno funkcijos reikšmę kaip meno specifikos veiksnį. Visa tai, be abejo, turi tiesioginį ryšį su daugeliu kitų aktualių klausimų — meno sąlyginumu, kūrybos savitumu, realizmu ir t. t. Disertacijos planas gerai apgalvotas, logiškai nuoseklus.

Nemažą mokslinę vertę turi autoriaus sukurta skirtingų meno gnoseologijos sprendimų tipologizacija. Z. Jackūnas apžvelgia įvairias pagrindines dabartines estetikos koncepcijas — tiek marksistines, tiek nemarksistines (ypač angliškojo ir amerikiečių neopozityvizmo). Jis gerai susipažinęs su šiuolaikine estetikos literatūra (rusų, anglų, lenkų, prancūzų). Tokios tipologizacijos tikslas išryškinti įvairių koncepcijų argumentacijos turinį, parodyti jų stipriausias ir silpniausias puses.

Pirmajame disertacijos skyriuje „Koncepcijos, pripažįstančios pažintinę meno funkciją“ autorius tyrinėja įvairias tikrovės vaizdinio atspindėjimo mene koncepcijas, kurios pažintinį meno kūrinių statusą traktuoja analogiškai, koks yra pažinimas, pavyzdžiui, moksle ir t. t. Z. Jackūnas argumentuotai parodo, kad „analogiškasis“ metodas (T. Grinas, Dž. Klegas ir kt.) yra tie-

¹ Filosofijos kandidato laipsnio disertacija, apginta 1981 m. vasario 10 d. VVU filosofijos mokslo laipsnių teikimo specializuotos tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas — filol. kand. doc. J. Repšys; oficialieji oponentai: dr. prof. R. Plekaitis ir filol. kand. doc. A. Gaižutis.